

S. Turcsányi Ildikó:

Hajnal Ábel emlékezete Békésen

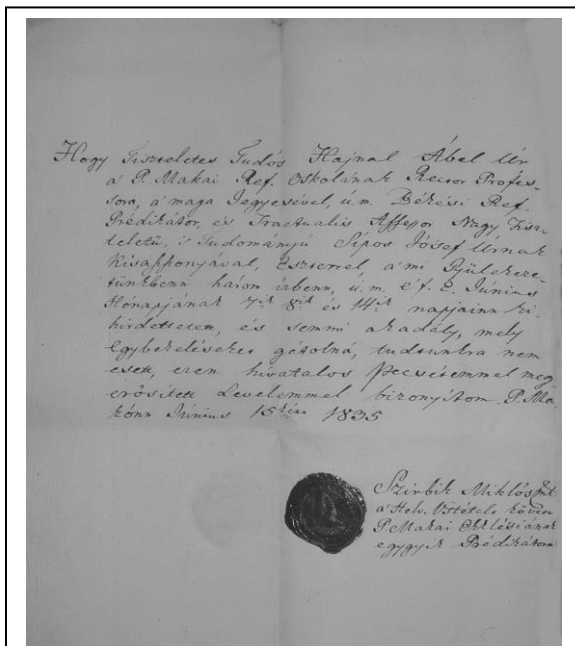
A 19. század Békés irányadó személyisége volt Hajnal Ábel református esperes, írásunkban rá emlékezünk. 210 éve, 1802. április 6-án Szentmártonkátán (Pest megye) született és 130 éve, 1882. június 18-án Békésen hunyt el.

Szüleit, a nemesi származású Hajnal Istvánt és Nagy Borbálát széles látókör jellemezte, édesapja 6 latin iskolát végzett a nagykőrösi iskolában. Hajnal Ábel idősebb testvéreivel már 5 éves korában el-eljárt az iskolába, s diktálás után sok ismeretet fiatalon elsajátított. A szülők, a tanító, sőt az iskolalátogató esperes is felfigyelt a gyermek tehetségére, a szülők – anyagi korlátaik ellenére - korán elhatározták a gyermek felsőbb taníttatását. Ábelt a vidéken jó hírben álló pándi iskolába írták, ahol 3 év alatt befejezte az elemi iskolát. 1815-ben édesapja Debrecenbe vitte, ahol a főiskola segélyéből tanuló szegény diákként vették fel. Itteni évei alatt egy szintén itt tanuló ifjú, Nagy József támogatta, tanácsokat és szállást is tőle kapott. A később főiskolai seniorrá (kollégiumi korelnök), majd nagyszalontai lelkésszé és egyházmegyei főjegyzővé választott mentoráról Hajnal Ábel mindig hálás szívvel beszélt. Minden osztályát kitűnően végezte, s közben létfenntartása érdekében óraadással is foglalkozott. A gimnáziumi osztályok után 1821-től a bölcséleti, jogi és hittani tanfolyamot is elvégezte. A teológia végeztével két évig köztanító, majd esküdt diák (kollégiumi diákvezetőség választott tagja) lett, s mint ilyet, a Kenessey-Szondi alapítványon levő nemes ifjak felügyelőjévé (ephorus) nevezték ki. A zenében is jeleskedett, 3 évig a nagyhírű debreceni főiskolai énekkar vezetője (praesese) volt. Több ünnepélyen, mint például a pesti református templom fölszentelése, ő irányította az énekkart.

Főiskolai évei végeztével mint kitűnően végzett tanulónak, neki is felajánlották a seniorságot, azonban azt nem fogadta el, s 1831-ben inkább a békési református iskolába jött, mint első fiútanító (rektor). Szorgalma és képességei okán csakhamar megszerezte a lelkészek, egyházi és városi előljárók bizalmát. Ez azonban még csak rövid gyakorlat volt, 1833-ban ugyanis a makói református egyház professzornak hívta meg, amit el is fogadott

azzal a feltétellel, hogy előzőleg egy évig külföldi akadémiákat látogathasson. A lipcsei, halléi és jeni tanintézetek mellett 1834-ben a legtöbb időt a berlini egyetemen töltötte. Itt nagy hatással volt rá korának kiváló pedagógusa A. F. V. Diesterweg, akinek rendszerét, elveit alkalmazta későbbi tanári és iskolaszervező működésében. Megismerkedett a művelődési és nevelési intézetek szervezetével, belső életével, sokat tanulmányozta az A. Francke által alapított halléi árvaház (Waisenhaus) működését.

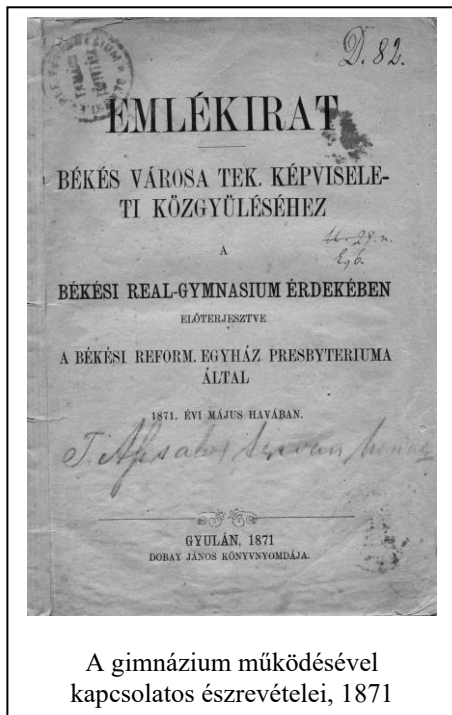
Külföldi tanulmányai után 1834. október 15-én foglalta el a makói tanári hivatalt, ahol csupán egyetlen segédtanítóval látta el a 6 osztályú gimnáziumot, oly módon, hogy az osztatlan 1-5 osztályban 40-50 diákot oktattak. Mindezt olyan jó eredménnyel, hogy a makói 6. osztályból a debreceni főiskolába első éves diáknak vették fel tanítványait. Makói működése 4 és

Az esküvő előtti háromszori kihirdetés bizonyságlevele, kelt Makón 1835-ben

fél évig tartott, mivel a békési egyház iskolája szintjét rektoriról professzorivá kívánván emelni, erre az állásra – ismervén korábbi békési és makói eredményeit – őt választotta. Ezenkívül kijelentették, hogy a békési lelkészi hivatalt az első üresedéskor minden választás nélkül már most Hajnal Ábel számára biztosítják. Ekkor a makói állásról lemondott, annak ellenére, hogy a makói egyház ugyanezt biztosította, sőt önkéntes adakozásból számára még földtulajdont is adományoztak volna.

Így történt, hogy Hajnal Ábel 1839. szeptember 1-én a békési tanári állást elfoglalta. Választását megkönnyítette, hogy felesége Sípos Eszter, akivel 1835. június 18-án keltek egybe, Sípos József békési református lelképásztor és tanácsbíró leánya volt. A tanárságot 2 és fél évig folytatta, mivel az egyik békési lelkész, éppen apósa, elhunyt, s így Hajnal Ábel a békési lelkészi hivatalt 1842. április 24-én elfoglalta. E rövid idő alatt kidolgozta az iskolai nevelés-oktatás módszerét, bár újításai e téren ekkor még páratlanul modernnek voltak. Célja volt a humán és reáltárgyak együttes tanítása. A latin nyelv oktatása mellett komoly hangsúly került a leíró, általános és csillagászati földrajzra, a számtanra illetve a bibliai ismeretekre. A rajzot szélesebb alapokra helyezte és mind a német nyelv, mind pedig a természettudományok tanítását előtérbe helyezte. Több tantárgyat maga dolgozott ki, elsőrendű feladatnak tekintette az iskolák szaporítását. 1842. augusztus 8-án az ő buzgólkodása következtében Békésen népszavazás útján a tandíjat örökre eltörölték, ugyanebben az évben – Baky Lajos városi jegyző kezdeményezésére – Hajnal Ábel és Elekes András megnyitották az első békési óvodát.

A gimnázium működésével kapcsolatos észrevételei, 1871

A szabad iskolázás és a szaporodó szükségletek fedezhetőségére birtokaránylagos egyházi adózást dolgozott ki. Ez igen nagy jelentőséggel bírt, tekintve, hogy a nemesség ekkor még adómentes volt. A szabad iskolázás pedig azért volt nagy vívmány, mert addig az egész város fiútanulói a templom melletti iskolába jártak, ami a város nagy kiterjedése miatt egy idő után már nem volt elegendő. Hajnal Ábel indítványára a presbitérium elhatározta, hogy az első és másodéves fiúiskolások számára három tizedben külön iskolát építtet, a templom melletti iskola helyére pedig újat emeltet. Ehhez hozzájárult, hogy a legelő elkülönítésekor iskolai célokra 323 hold földet kapott az egyház, később a lakosság 300 hold földet adományozott egy középiskola étesítésére, így 1844-45-ben fel is épült a „Kollégium”. Ez a központi fiúiskola magában foglalt 4 tantermet, az igazgatói szobát, az egyháztanács üléstermét, a gondnoki hivatalt, továbbá az egyházi levéltárat. Ebben az épületben még több mint fél évszázadig folyt a gimnáziumi oktatás, később általános

iskola, ma pedig Zeneiskola működik benne. Hajnal Ábel nevéhez fűződik az 1866-tól az 1880-as évekig működő tápintézet felállítása, mely évente 5-12 szegénysorsú diák ételmezését biztosította.

A megyében elsőként alakult Békési Olvasó Társaság 1840-ben szintén az ő indítványára, felhívására létesült. Ennek keretében alakult meg a Zenepártoló Egylet. Az 1848. március tizenötödikei eseményekről Békésen az Olvasó Kör tagjai értesültek elsőként a Pesti Hírlapból. Hajnal Ábel a Kör elnökéként azonnal összehívta a közgyűlést, melyen elhatározták, hogy másnap értesítik a lakosságot az eseményekről és népgyűlést tartanak. Március 21-én Asztalos István, a város jegyzője a községháza előtt ismertette, hogy „mit kíván a magyar nemzet”, és a fellelkesült nép választmányt alakítva feliratot szerkesztett a

megyéhez. Bár Békés megye nem tartozott a szabadságharc tényleges hadszínterei közé, Hajnal Ábel mindvégig a honvédelemre és adakozásra lelkesítette híveit. A harcokban személyesen is résztvett, a hívásra Kiss János főszolgabíró és az ő vezetésével indultak a békésiek a Délvidék védelmére. Október 21-én Angyalkútnál (Kisfalud) találkoztak a császári csapatokkal, és bár derekasan helytálltak, a korabeli sajtó a gyávaság bélyegét sütötte rájuk. Hajnal Ábel határozottan visszautasította a vádakat, tisztázva, hogy a békésiek visszavonulásának oka nem a gyávaság, hanem a fegyver és az élelem hiánya volt.

A református paplak, ahol élete nagy részét töltötte

visszavonulásának oka nem a gyávaság, hanem a fegyver és az élelem hiánya volt.

A szabadságharc leverése után, az abszolutizmus éveiben a császári-királyi kormányzat át akarta szervezni a protestáns egyházak beosztását, és a békés-bánati egyházmegyét el kívánták csatolni a tiszántúli kerülettől. Ez ellen a békési egyházközség is erélyesen tiltakozott. Többszöri kérvényezés és hosszú harcok után Hajnal Ábel elérte, hogy 1858 áprilisában újra engedélyezzék a Békési Olvasó Társaság (később Kaszinó)

működését. 1852-ben sor került a templom felújítására, Hajnal Ábel kezdeményezésére orgonaépítésre is gyűjtést hirdetett a presbitérium. A Pap Albert orgonakészítő által épített orgona azonban néma maradt, a szerződés felbontása után az egyház Saskó Mártont bízta meg a munkával. 1872-ben végre átadhatták a templom díszére való orgonát, amely 32 szóló- és 8 mellékregiszterével ma is kiválóan alkalmas hangversenyek rendezésére. Monumentalitását tekintve az országban a hangszer felállításakor a legnagyobb volt, s ma is az elsők között szerepel.

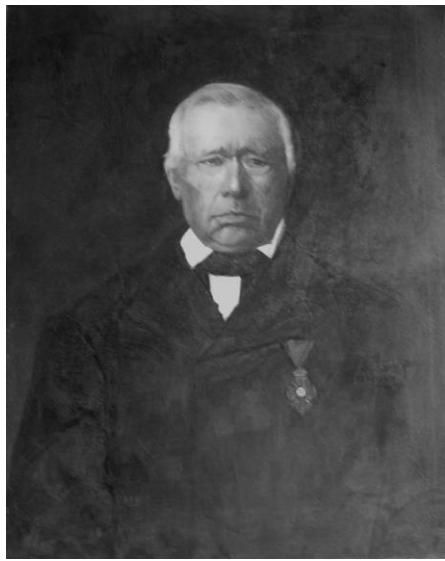
1858-ban a békés-bánati egyházmegye aljegyzője lett, majd 1862-től 14 éven át az egyházmegye nagyhírű és tevékeny espereseként is kiválóan, mindenki által tiszteletre méltóan töltötte be hivatalát. Ez utóbbi tisztről 1876-ban köszönt le a hódmezővásárhelyi közgyűlésen.

Törekvéseiben mindenkor maga mellett tudhatta a város földesurának, gróf Wenckheim Józsefnek jóindulatát, adományozási készségét. Fáradhatatlan szolgálatával, megbízhatóságával maga köré tudta gyűjteni az egyház és a város alkotó erőit. Irodalmi tevékenysége is sokoldalú volt, 1842-től (megindulásától) munkatársa a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapnak, írt a Pesti Naplóba, a Magyar Protestáns Figyelmezőbe, a Protestáns Figyelőbe és az Evagyéliumi Protestáns Lapba, beszéde van az 1845-ben Pesten megjelent Egyházi beszédek című gyűjteményben. Jó barátságban volt Arany Jánossal és annak családjával, aki többször volt vendége Békésen: így Nagykőrösről jövet Nagyszalontára és vissza átutazóban 1851-ben és 1857 augusztusában családotul (az 1828-ban klasszicista stílusban épült református lelkészlakon tábla őrzi az 1851 évi látogatás emlékét). Albert fia ugyanis, aki később orvos lett, 6. és 7. gimnazista korában Nagykőrösön Arany Jánoséknál volt ún. kosztos diák (a szállás mellé étkezést is kapott). Négy fia közül nemcsak Albert, István is orvos lett, Antal mérnök, Elek református lelkész. Munkássága a legmagasabb szintről is elismerésben részesült, 1868-ban az uralkodótól megkapta a Ferenc József-rend lovag-keresztjét. 1874 évi megalakulásától 1880-ig pártoló tagja volt a Békésvármegyei Régészeti és Mívelődéstörténelmi Társulatnak.

Életének végéhez közeledve, övéihez írt utolsó soraiban ezt olvashatjuk: „*Elvégeztetett!, hogy ha még egyszer születnem lehetne, akkor sem kívánnék Istentől sem boldogabb családi életet, sem jobb s irántam háladatosb gyermekeket; nem kívánnék magasabb s tündöklőbb társadalmi állást, őszintébb rokon s barátokat s pártfogókat, mint*

aminőket nekem Isten, a legjobb atya, bevégzett földi életemben adott s kegyelméből engedett.”

Földi pályafutását Békésen 1882. június 18-án, 81 éves korában fejezte be, hamvai a békési Rózsa temető családi sírboltjában nyugszanak.

Jantyk Mátyás: Hajnal Ábel

Az általa szervezett Békési Olvasó Társaság utódja, a Békési Kaszinó vezetősége Hajnal Ábel emlékére arckép festését rendelte meg Jantyk Mátyástól, amit 1888. november 17-én lepleztek le. A festmény ma is a Békés Városi Jantyk Mátyás Múzeumban található. (Az 1982-ben ismeretlen festő műveként beletárolt kép legutóbbi alaposabb vizsgálata során a múzeum munkatársai a művész signóját is megtalálták.)

1890. augusztus 30-án a Békésvármegyei Régészeti és Mívelődéstörténelmi Társulat Békésen tartott ülésén Szabó János esperes méltatta Hajnal Ábel életútját. Szavait ezzel a mondattal fejezte be: *„Mindig többet kívánt tenni, mint amennyit hivatala kötelmei eleibe szabtak, és soha sem akart többnek látszani, mint amennyi őt állásánál fogva megillette.”*

Boldog és elégedett lehet minden ember, akiről ez élete végén elmondható!